

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний авіаційний університет

**ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ
ТА ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ
АРХІВНИХ ТА БІБЛІОТЕЧНИХ
УСТАНОВ**

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до виконання практичних завдань
та контрольної (домашньої) роботи
для здобувачів вищої освіти
ОС «Магістр» спеціальності 029
«Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»

Київ 2023

УДК 025:004.77(0.034.2) (072)
Е 502

Укладач *Л. В. Божук* – канд. іст. наук, доцент

Рецензент *Т. Є. Курченко* – канд. іст. наук,
доцент кафедри історії та документознавства
(Національний авіаційний університет)

*Затверджено Науково-методично-редакційною радою
Національного авіаційного університету
(протокол №6/22 від 15.12.2022 р.).*

Е 502

Електронні ресурси та інтернет-комунікації архівних та бібліотечних установ: методичні рекомендації до виконання практичних завдань та контрольної (домашньої) роботи / уклад. Л.В. Божук. – К. : НАУ, 2023. – 40 с.

Укладені відповідно до робочої програми з дисципліни «Електронні ресурси та інтернет-комунікації архівних та бібліотечних установ». Містять рекомендації до виконання практичних завдань та контрольної (домашньої) роботи з дисципліни «Електронні ресурси та інтернет-комунікації архівних та бібліотечних установ», а також понятійний апарат.

Для здобувачів вищої освіти ОС «Магістр» спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» ОПП «Документознавство та інформаційна діяльність».

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Електронні ресурси та інтернет-комунікації архівних та бібліотечних установ» є однією з базових навчальних дисциплін, які вивчаються під час загальнопрофесійної підготовки фахівців спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», а також теоретичною та практичною основою сукупності знань й вмінь, що формують профіль фахівця у галузі документознавства та інформаційної діяльності, здатного усвідомлювати нову реальність цифрового суспільства, значення цифрової культурної спадщини установ соціальної пам'яті для збереження світового культурного надбання.

Мета дисципліни – формування у майбутніх фахівців знань і навичок щодо створення, функціонування та збереження цифрових (електронних) ресурсів документальної спадщини установами соціальної пам'яті (архівними, бібліотеками); здатності знаходити, аналізувати, досліджувати та узагальнювати інформацію про електронні ресурси та форми інтернет-комунікацій установ соціальної пам'яті та сприяти підвищенню ефективності й результативності функціонування інфраструктурних складових інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен *знати*: сучасний стан та інтеграційні перспективи розвитку електронних інформаційних ресурсів архівних та бібліотечних установ як невід'ємної складової національного культурного надбання; основні законодавчі та нормативні документи, які забезпечують функціонування архівів та бібліотек в Україні; етапи формування інтегрованих цифрових ресурсів культурної спадщини; діяльність ЮНЕСКО та інших міжнародних організацій у галузі розвитку проектів цифрової культурної спадщини; міжнародний

досвід формування міжнародних інтегрованих цифрових ресурсів культурного надбання; основні напрями державної політики у галузі цифровізації процесів архівної та бібліотечної справи; оцифровування документів НАФ як пріоритетний напрям діяльності архівних установ України з організації доступу до архівної інформації; стратегію розвитку архівної справи на період до 2025 року; основний інструментарій комунікаційної діяльності архівних установ з організації доступу широкого кола споживачів до цифрової культурної спадщини; специфіку діяльності електронної бібліотеки зі збереження та представлення культурного надбання; сучасні методи представлення електронних ресурсів бібліотек; теоретичні та прикладні аспекти просування електронних/ цифрових інформаційних ресурсів установ соціальної пам'яті засобами інтернет-маркетингу; інформаційні технології глобальних мереж як інструменти інноваційної діяльності архівного та бібліотечного менеджменту; сучасні проблеми збереження цифрових інформаційних ресурсів архівних і бібліотечних установ та шляхи їх вирішення; *уміти*: орієнтуватися в літературі з проблематики електронних ресурсів та інтернет-комунікацій архівних та бібліотечних установ й користуватися спеціальною термінологією; визначати тенденції розвитку новітніх інформаційно-комунікативних технологій зі збереження та організації онлайн-доступу до електронних ресурсів архівних та бібліотечних установ; використовувати автоматизовані інформаційно-пошукові системи для задоволення інформаційних потреб споживачів у ретроспективній документній інформації; визначати ефективність і раціональність технологій інформаційного менеджменту, створення і підтримки функціонування електронних бібліотек та архівів; оцінювати можливості застосування новітніх інформаційно-комунікативних технологій для вдосконалення практик виробництва інформаційних продуктів і послуг.

Програма навчальної дисципліни «Електронні ресурси та інтернет-комунікації архівних та бібліотечних установ» передбачає опанування здобувачами вищої освіти спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» курсу лекцій в обсязі 17 годин, проведення практичних (семінарських) занять обсягом 17 годин і 86 годин самостійної роботи для здобувачів вищої освіти денної форми навчання та 6 годин і 108 годин відповідно – для здобувачів вищої освіти заочної форми навчання.

Навчальний матеріал дисципліни структурований за модульним принципом і складається з одного навчального модуля: «Електронні ресурси документальної спадщини установ соціальної пам'яті: стратегія розвитку».

Вивчення модуля завершується написанням модульної контрольної роботи, яка оцінюється відповідно до робочої програми з дисципліни «Електронні ресурси документальної спадщини установ соціальної пам'яті: стратегія розвитку». Виконання завдань для самостійної позааудиторної роботи має забезпечувати закріплення здобувачами вищої освіти компетенцій у межах тієї тематики, що розглядається на лекційних та семінарських заняттях.

Модуль I

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ ДОКУМЕНТАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ УСТАНОВ СОЦІАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ: СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ

Тема 1

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ ТА ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ АРХІВНИХ ТА БІБЛІОТЕЧНИХ УСТАНОВ ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Мета: ознайомлення здобувачів вищої освіти з метою, завданнями, предметом, терміносистемою навчальної дисципліни.

Ключові питання з теми

1. Об'єкт і предмет дисципліни. Структура дисципліни.
2. Загальна характеристика основних понять курсу.
3. Законодавче забезпечення функціонування інститутів соціальної пам'яті в Україні.

У ході вивчення лекційного матеріалу та довідкової літератури з теми здобувач повинен опанувати такі поняття та вміти ними оперувати: *електронні ресурси, інтернет-комунікації архівних та бібліотечних установ, цифрова бібліотека, електронний архів, консолідований інформаційний ресурс установ соціальної пам'яті.*

Практичні завдання

1. Розкрийте сутність понять: «електронні ресурси архівних установ», «електронні ресурси бібліотек», «інтернет-комунікації установ соціальної пам'яті», «цифрова бібліотека», «е-архів», «оцифрування культурної спадщини», «консолідований інформаційний ресурс установ соціальної пам'яті».
2. Підготуйте презентацію на тему «Оцифрування як стратегія забезпечення збереженості національного культурного надбання архівами та бібліотеками України».
3. З'ясуйте основні етапи формування інтегрованих цифрових ресурсів культурного надбання та оформіть їх у вигляді хронологічної таблиці.
4. Використовуючи ресурси інтернету, охарактеризуйте законодавче забезпечення функціонування архівів та бібліотек України. Оформіть відповідь у вигляді таблиці.

Методичні рекомендації до виконання практичних завдань

1. Електронні ресурси та інтернет-комунікації архівних та бібліотечних установ як навчальна дисципліна охоплює розкриття науково-практичних засад репрезентації інформаційних ресурсів архівних та бібліотечних установ у системі соціальних комунікацій, інформаційного забезпечення основних напрямів діяльності архівів, бібліотек з організації онлайн-доступу до електронних/цифрових ресурсів, які є національним культурним надбанням.

Визначальною тенденцією у діяльності архівних і бібліотечних установ, як складових інформаційно-комунікаційної в галузі життя в умовах сучасного суспільства, стає оцифрування об'єктів зберігання культурного надбання: архівних документів, бібліотечних колекцій тощо.

Структура навчальної дисципліни охоплює вивчення цілого комплексу питань, зокрема: основні принципи й організаційні засади електронних ресурсів та інтернет-комунікацій архівних і бібліотечних установ, їхнє методичне забезпечення; нормативні та керівні документи, що регламентують оцифрування документальної спадщини України; діяльність ЮНЕСКО та інших міжнародних організацій у галузі культури, освіти, науки з розробки питань збереження та керування оцифрованою культурною спадщиною у соціумі з метою формування суспільства знань; основні положення Державного реєстру національного культурного надбання; методика пошуку, оброблення та аналізу цифрових інформаційних ресурсів; форми інтернет-комунікацій архівних та бібліотечних установ; інструментарій доступу до оцифрованого культурного надбання.

2. Електронні ресурси та інтернет-комунікації архівних та бібліотечних установ має власний термінологічний апарат, який відображає сутність навчальної дисципліни. Оволодіння термінологічним апаратом і вміле оперування ним у процесі засвоєння основних положень курсу.

3. В умовах сьогодення виокремлюється кілька рівнів нормативно-правових документів, які регулюють створення, зберігання та доступ до інформаційних ресурсів установ соціальної пам'яті в Україні: міжнародний, державний, міжвідомчий, відомчий та контрольно-управлінський (регламентуючі документи створені конкретним архівом чи бібліотекою). На державному рівні це:

Закони України, Постанови Кабінету Міністрів України, Накази Укрдержархіву, нормативно-правові акти та методичні документи, що регулюють галузь архівної та бібліотечної справи та інформаційного забезпечення архівних установ. Усі нормативно-правові документи передбачають: створення, розвиток та зберігання інформаційних архівних і бібліотечних ресурсів, вільний нічим не обмежений доступ широкого загалу до документів архівних і бібліотечних установ, захист авторського права в інформаційно-пошукових системах, підвищення якості обслуговування користувачів.

Література: [2]; [3]; [4]; [12]; [20]; [25]; [27]; [30].

Тема 2

МІЖНАРОДНІ ІНТЕГРОВАНІ ЦИФРОВІ РЕСУРСИ ДОКУМЕНТАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ АРХІВІВ, БІБЛОТЕК: СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ

Мета: формування у здобувачів вищої освіти розуміння об'єктивної зумовленості збереження культурної спадщини у цифровому форматі; усвідомлення значення цифрової культурної спадщини установ соціальної пам'яті для збереження національної пам'яті людства; усвідомлення ролі міжнародних організацій у збереженні цифрової культурної спадщини як імперативу ХХІ ст.

Ключові питання з теми

1. Етапи формування інтегрованих цифрових ресурсів культурної спадщини.
2. Діяльність ЮНЕСКО в галузі розвитку проєктів цифрової культурної спадщини. Хартія про зберігання цифрової спадщини. Європейський досвід формування міжнародних інтегрованих цифрових ресурсів культурного надбання.
3. Цифрові проєкти культурної спадщини провідних країн світу та їх представлення у мережі «Інтернет».

У ході вивчення лекційного матеріалу та довідкової літератури з теми здобувач вищої освіти повинен опанувати такі поняття та вміти ними оперувати: *ЮНЕСКО, цифрова культурна спадщина, Хартія про зберігання цифрової спадщини, цифровий інформаційний ресурс, національні цифрові проєкти.*

Практичні завдання

1. Охарактеризуйте діяльність ЮНЕСКО з розробки та реалізації проєктів цифрової культурної спадщини.
2. Аргументуйте твердження «Хартія про зберігання цифрової спадщини. Збереження цифрової культурної спадщини – імператив ХХІ століття».
3. Використовуючи ресурси інтернету, проаналізуйте Європейський досвід формування міжнародних інтегрованих цифрових ресурсів культурного надбання.
4. Опишіть найбільш успішний світовий досвід з формування цифрових ресурсів культурного надбання. Зосередьте увагу на основних проблемах реалізації масштабних цифрових бібліотечних проєктів: створення ресурсів, взаємодія і сумісність (інтероперабельність), інтелектуальна власність, ефективний доступ, підтримка цифрового ресурсу.
5. З'ясуйте та оформіть у вигляді хронологічної таблиці основні цифрові проєкти культурної спадщини провідних країн світу та їх представлення у мережі «Інтернет».

Методичні рекомендації до виконання практичних завдань

1. В умовах розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та формування цифрового суспільства значні обсяги інформаційних ресурсів культури та освіти виробляються, розповсюджуються і надаються у необмежений доступ користувачам у цифровому форматі. Умовно можна виокремити три етапи формування інтегрованих цифрових ресурсів культурної спадщини. У 1980-х рр. закладаються передумови процесу інтеграції документальних ресурсів у базах даних національних архівів, бібліотек, музеїв завдяки новим інформаційним технологіям та розвитку глобальної мережі «Інтернет». І етап формування інтегрованих цифрових ресурсів культурної спадщини (початок 1990-х років – початок ХХ ст.) характеризується прийняттям ЮНЕСКО програми «Пам'ять світу», накопиченням досвіду підготовки національних та відомчих цифрових ресурсів документальної спадщини, усвідомленням потреби вироблення міжнародною архівною і бібліотечною спільнотою спільної політики оцифровування.

На II етапі (2000–2010) ХХХІІ Генеральною конференцією ЮНЕСКО (2003) було прийнято «Хартію про збереженість

цифрової спадщини та проєкт Електронної Європи (eEurope)». З'являються перші інтегровані міжнародні цифрові ресурси історико-культурної спадщини: Європейська бібліотека, Манускрипторіум, Світова цифрова бібліотека, започатковується Європіана. Визначальною ознакою III етапу (2010 р. – по теперішній час) є функціонування створеної спільними зусиллями міжнародної архівної, бібліотечної, музейної та наукової спільноти Європіани – головної європейської цифрової бібліотеки та загальноєвропейського інтегратора цифрових культурних матеріалів й Світової цифрової бібліотеки як провідного агрегатора світових культурних пам'яток. Закріплення у міжнародних документах поняття цифрового ресурсу історико-культурної спадщини – упорядкованої сукупності цифрових копій унікальних та особливо цінних документів або колекцій документів, що створюються з меморіальною метою, та інтегрований у світову або національну цифрову культурну спадщину в її багатоманітній формі.

2. Внесок ЮНЕСКО у напрацювання глобальних підходів до розвитку цифрових ресурсів культурної спадщини важко оцінити. В основоположних документах організації цифрова культура визначається як соціокультурно значущий феномен, пов'язаний із традиційною культурою. Цифрова спадщина, яка охоплює ресурси у галузі культури, освіти, науки та управління, створена у цифровому форматі, або перекладена у цифрову форму з існуючих аналогових ресурсів, визнається світовою спільнотою не менш важливою за традиційну. Прийняття «Хартії про збереження цифрової спадщини» сприяло розробці загальних рекомендацій національним архівам і бібліотекам щодо розробки політики оцифровування архівних і бібліотечних ресурсів.

3. Здійснення Європейським Союзом поетапних кроків у реалізації міжнародних програм ЮНЕСКО з формування інтегрованих цифрових ресурсів культурного надбання. Розробка довгострокової стратегії Європіани. Гасло «Ми трансформуємо світ через культуру». Функціонування Європіани, Світової цифрової бібліотеки, Галліки, Манускрипторіуму як успішний світовий досвід з формування цифрових ресурсів культурного надбання. Спільна діяльність Міжнародної архівної ради, Міжнародної асоціації бібліотечних установ над вирішенням проблем з реалізації масштабних цифрових проєктів: створення цифрових ресурсів, вироблення принципів

відбору цифрових об'єктів для збереження, взаємодія і сумісність (інтероперабельність), інтелектуальна власність, ефективний онлайн-доступ споживачів, підтримка цифрового ресурсу.

Література: [7]; [12]; [16]; [20]; [21]; [23]; [25]; [31].

Тема 3

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ АРХІВНОГО ЗБЕРІГАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ТА ОЦИФРОВАНИХ ДОКУМЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ

Мета: ознайомлення здобувачів вищої освіти з основними засадами державної політики у галузі електронного документообігу і цифровізації процесів архівної справи і документознавства, правовими аспектами визнання електронних та оцифрованих документів й електронних засобів їх автентифікації; аналізування сучасної законодавчої бази України у галузі управління електронними/цифровими архівами.

Ключові питання з теми

1. Державна політика у галузі електронного документообігу і цифровізації процесів архівної справи і документознавства.
2. Правове визнання електронних та оцифрованих документів та електронних засобів їх автентифікації.
3. Сучасна законодавча база України у галузі управління електронними (цифровими) архівами.

У ході вивчення лекційного матеріалу та довідкової літератури з теми здобувач вищої освіти повинен опанувати такі поняття та вміти ними оперувати: *національний інформаційний простір, електронні/оцифровані документи, електронні засоби автентифікації, УНДІАСД.*

Практичні завдання

1. Дайте визначення поняття «державна політика у галузі національного інформаційного простору». Охарактеризуйте основні напрями державної політики у галузі національного інформаційного простору.
2. Схарактеризуйте сучасну законодавчу базу України у галузі управління електронними (цифровими) бібліотеками.

3. Використовуючи ресурси вебпорталу «Архіви України», охарактеризуйте сучасну нормативно-правову базу України у галузі архівної справи та документознавства.

4. Окресліть основні напрями та проблеми гармонізації міжнародних стандартів у галузі управління електронними (цифровими) архівами та бібліотеками в Україні.

5. Поясніть сутність та завдання діяльності Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства як провідної наукової установи у галузі архівної справи та документознавства в умовах цифрового суспільства.

Методичні рекомендації до виконання практичних завдань

1. Державна політика у галузі інформаційного простору – сукупність цілей, що відображають національні інтереси України у галузі діловодства, інформаційної та національно-культурної безпеки, стратегічних напрямів, які розробляються та впроваджуються усіма учасниками державного управління для досягнення поставленої мети, та системою конкретних заходів, спрямованих на реалізацію поставлених завдань. В Україні центральним органом, що відповідає за реалізацію державної політики у галузі архівної справи та діловодства, створення та функціонування державної системи страхового фонду документації, є Державна архівна служба (Укдержархів). Ця служба відповідно до чинного законодавства розробляє *державні та галузеві стандарти з урахуванням міжнародного досвіду*.

З метою збереження та репрезентації в глобальній інформаційній мережі українського культурного надбання Міністерством культури України (нині – Міністерство культури та інформаційної політики України) наприкінці 2019 р. розроблено концепцію електронного інформаційного ресурсу культурної спадщини і культурних цінностей, що передбачає створення єдиного порталу з представленням на ньому унікальних (найцінніших) культурних надбань Музейного, Державного бібліотечного, Національного архівного фондів України. В основу проекту покладено ідею збереження та популяризації культурної спадщини України шляхом збирання та накопичення інформації в електронному вигляді, запровадження електронного обліку об'єктів національного культурного надбання, оцифровування їх зображень, диджиталізація процесів обміну інформацією про культурну спадщину.

2. Стандарти у галузі архівної справи та керування документальними процесами розробляються Міжнародною радою архівів (МРА), Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO), національними комітетами зі стандартизації. Розроблення міжнародних стандартів здійснюється технічними комітетами ISO. У галузі бібліотечної, видавничої, інформаційної та архівної справи цей процес здійснює технічний комітет ISO/TC 46 «Інформація та документація». Стандартизацію у галузі архівної справи та керування документальними процесами здійснює підкомітет ISO/TC 46/SC 11 «Архіви/керування документальними процесами». Від 2010 р. ISO розпочала створення єдиної системи стандартів у галузі керування документальними процесами. Стандарти ISO серії 30300 призначені для надання допомоги організаціям усіх типів і видів або групам організацій, що мають намір створити, впровадити, підтримувати та покращувати систему керування документами з метою підтримки своїх ділових процесів. Стандарт ISO 16175 «Information and documentation – Principles and functional requirements for records in electronic office environments» (Інформація та документація. Принципи та функціональні вимоги до документів у електронних офісних середовищах) визначає принципи та функціональні вимоги до документів в електронних офісних середовищах.

3. Важливим етапом у нормативно-правовому регулюванні обігу цифрових документів в архівних установах став наказ Державної архівної служби України «Про затвердження та впровадження методичних рекомендацій “Цифровий фонд користування документами Національного архівного фонду: створення, зберігання, облік та доступ до нього”» (16.04.2020). Визначено переваги створення фонду користування цифровими копіями документів, а саме: зменшення зносу оригіналів документів, можливість багаторазового копіювання, реставрації цифрових копій без втрати якості, забезпечення швидкого віддаленого доступу до фонду цифрових копій; запроваджено уніфіковану систему роботи з цифровими копіями різних видів документів.

Накопичення цифрових копій документів сприяли тому, що Державна архівна служба України пріоритетом № 1 розвитку архівної справи у 2020 році визначила цифровізацію всіх процесів архівної справи, діловодства та державного фонду страхової до-

кументації, що знайшло своє відображення у проєкті стратегії розвитку архівної справи в Україні на період до 2025 року. Державна політика у галузі бібліотечної справи спрямована на формування ключових пріоритетів діяльності бібліотек, зокрема: дотримання європейських цінностей, забезпечення рівного та вільного доступу до інформації та знань, створення інтегрованої бібліотечної системи, інтенсивний розвиток документно-інформаційних ресурсів на різних носіях інформації, створення електронних бібліотек, запровадження ефективних соціальних комунікацій тощо. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року “Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України”» (23.03.2016) сприяли активізації роботи бібліотечних установ у напрямку оцифрування наявних ресурсів. Основні стандарти у бібліотечній галузі визначають принципи упорядкування бібліографічних даних і застосовуються до бібліографічної інформації у друкованому та електронному вигляді з метою ідентифікації бібліографічних одиниць усередині бібліографічних записів для обміну в електронній формі, а також при обробці цих записів традиційними та електронними засобами (технологіями).

Література: [1]; [2]; [3]; [4]; [5]; [9]; [14]; [15]; [19]; [24].

Тема 4

ЕЛЕКТРОННІ АРХІВНІ РЕСУРСИ ТА ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ АРХІВНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

Мета: ознайомлення здобувачів вищої освіти з проблематикою інформатизації архівної справи в Україні: етапами, здобутками, проблемами та шляхами їх вирішення; засвоєння знань про процеси оцифрування документів НАФ, інтернет-ресурси ретроспективної інформації; ознайомлення з технологіями управління цифровим документальним фондом архівних установ; ознайомлення з основними положеннями Стратегії розвитку архівної справи на період до 2025 року.

Ключові питання з теми

1. Інформатизація архівної справи.
2. Формування інтернет-ресурсів ретроспективної інформації.

3. Оцифрування документів НАФ як пріоритетний напрям діяльності архівних установ України з організації доступу до архівної інформації.
4. Стратегія розвитку архівної справи на період до 2025 року.

У ході вивчення лекційного матеріалу та довідкової літератури з теми здобувач вищої освіти повинен опанувати такі поняття та вміти ними оперувати: *інформатизація архівної справи, інтернет-ресурси ретроспективної інформації, оцифрування архівних документів, стратегія розвитку архівної справи.*

Практичні завдання

1. Подайте визначення поняття «інформатизація архівних установ». З'ясуйте та охарактеризуйте етапи інформатизації архівної справи в Україні, оформіть їх у вигляді таблиці.
2. З'ясуйте основні проблеми інформатизації архівних установ в Україні. Запропонуйте шляхи їх вирішення.
3. Використовуючи ресурси інтернету, охарактеризуйте поняття «вебсайт архівної установи – новий вид архівного довідника».
4. Використовуючи ресурси інтернету, охарактеризуйте засоби доступу до цифрового культурного надбання, оприлюднених на вебсайтах державних архівів областей України.
5. Підготуйте доповідь на тему «Основні засади формування інформаційного суспільства в Україні (використовуючи основні положення Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки»)».

Методичні рекомендації до виконання практичних завдань

1. Інформатизація архівної справи – комплексна система організаційних, науково-методичних і технологічних заходів, що забезпечують розроблення на єдиних методологічних та методичних засадах взаємопов'язаних інформаційних технологій у галузі архівної справи, створення мережі локальних і централізованих баз даних, формування національної архівної інформаційної системи. Метою інформатизації архівної справи є: оптимізація формування НАФ та зберігання документів, захист національних інтересів в архівній справі, вирішення проблем оперативного і повноцінного доступу до архівної інформації, актуалізація інформації, що міститься в документах та пришвидшення її залучення до суспільного

обігу, інтеграція документальних ресурсів до світових інформаційних мереж. Модернізація кожного державного архіву відкрила перед установами перспективу створення електронних масивів документів як складових сегментів для формування архівної інформаційної системи.

2. Інформатизація архівної справи стала підґрунтям оптимізації традиційних технологій в архівній діяльності та формування інтернет-ресурсів ретроспективної інформації: експертизи, комплектування, описування та обліку фондів, каталогізації; удосконалення системи управління архівною справою: підвищення ефективності матеріально-технічного, фінансового і кадрового забезпечення та управління інформаційними ресурсами архівів; забезпечення широкого доступу до документної інформації завдяки створенню системи електронних архівних довідників, взаємопов'язаних електронних каталогів, комп'ютерних баз даних та інформаційних систем, що дозволять сформувати інтегровані дані архівної документної інформації про склад і зміст архівних фондів; вирішення проблеми забезпечення збереженості фондів і зберігання інформації з використанням комп'ютерних технологій, страхового копіювання, формування повнотекстових баз даних, публікування документів, організації ринку інформаційних продуктів і послуг, що передбачає безпосередній доступ до архівних документів тощо.

3. Заміна традиційних архівних технологій новими інформаційними з метою забезпечення раціонального, повного та своєчасного використання інформаційного потенціалу архівних ресурсів. Розроблення єдиних правил оцифрування документів НАФ як основи створення централізованого електронного/цифрового фонду користування архівними ресурсами, який надає можливість організування онлайн-пошуку документів та є основою переходу до електронного обліку документів НАФ. Методичні рекомендації «Цифровий фонд користування документами Національного архівного фонду: створення, зберігання, облік та доступ до нього».

4. Розроблення Стратегії розвитку архівної справи на період до 2025 року зумовлено посиленням викликів цифрової доби, ризиками і загрозами у гуманітарному та інформаційному вимірах, викликаних російською агресією, технологіями нового покоління, запитом українського суспільства на формування його національ-

ної ідентичності та історичної пам'яті, підвищенням якості і конкурентоспроможності архівної галузі, інтеграцією України у міжнародний культурний простір. Стратегічною ціллю № 1 визначено забезпечення інформаційних потреб суспільства, забезпечення рівного доступу до знань і послуг шляхом оцифрування архівних документів і створення умов онлайн-користування ними.

Література: [4]; [5]; [9]; [10]; [11]; [20]; [22]; [23].

Тема 5

ЦИФРОВІ КОМУНІКАЦІЇ АРХІВНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

Мета: ознайомлення здобувачів вищої освіти з електронними інформаційними ресурсами ретроспективної інформації, формами і засобами інтернет-комунікацій архівних установ України.

Ключові питання з теми

1. Електронні ресурси та інтернет-комунікації архівних установ України.
2. Інструменти комунікаційної діяльності архівних установ. Зміна парадигми представлення інформаційних ресурсів архівів.
3. Вебсайти архівних установ України як складова електронних інформаційних ресурсів.
4. Виставки онлайн як засіб інноваційної діяльності в архівному менеджменті. Цифрові проекти архівних установ у формуванні інформаційного простору.

У ході вивчення лекційного матеріалу та довідкової літератури з теми здобувач вищої освіти повинен опанувати такі поняття та вміти ними оперувати: мережа «Інтернет», вебсайт архіву, інтернет-комунікація, цифровізація.

Практичні завдання

1. Охарактеризуйте традиційні методи репрезентації архівної інформації у державних архівах України.
2. Опишіть сучасні методи репрезентації архівної інформації державними та галузевими архівами України.

3. Розгляньте (порівняльний аналіз) вебсайти галузевих державних архівів України.

4. Охарактеризуйте цифрові проекти архівних установ у формуванні інформаційного простору України.

Методичні рекомендації до виконання практичних завдань

1. Архіви є складовою національної культурної спадщини та колективної пам'яті. Місією архівної служби є реалізація державної політики у галузі архівної справи, діловодства та створення і функціонування державної системи страхового фонду документації, спрямованої на накопичення, збереження та просування національних архівних інформаційних ресурсів, стимулювання до них суспільного інтересу, а також підвищення ефективності управління та доступу до архівної інформації, забезпечення законних інтересів громадян, сприяння культурному, соціальному та економічному розвитку України. Нині у добу цифрового суспільства відбувається зміщення акцентів у діяльності архівів: від обліку і зберігання – до розповсюдження ретроспективної інформації у просторі і часі. Архівні установи та інформаційні ресурси, які вони зберігають, відіграють важливу роль у формуванні інформаційного суспільства в Україні, забезпечують історико-культурну єдність держави, у тому числі шляхом репрезентації в глобальній інформаційній мережі документального надбання Української держави. Інформаційним ресурсом архівів країни є Національний архівний фонд.

2. Для представлення архівних інформаційних ресурсів у мережі «Інтернет» використовується різноманітний інформаційно-комунікаційний інструментарій та здійснюється у різних формах: бази даних з пошуковим апаратом (фондові каталоги, тематичні бази), електронні довідники, путівники, тематичні каталоги, цифрові зображення документів тощо. Активне оцифрування архівних документів розпочалося з 2019 року, попри наявність певних гальмівних процесів у справі оцифрування архівних документів, які можна пояснити не лише недостатнім фінансуванням архівної галузі, а й старими підходами до організації роботи архівів. Важливим етапом у нормативно-правовому регулюванні обігу цифрових документів в архівних установах став наказ Укрдержархіву «Про затвердження та впровадження мето-

дичних рекомендацій “Цифровий фонд користування документами Національного архівного фонду: створення, зберігання, облік та доступ до нього”» (16.04.2020).

3. Вебсайти архівних установ є складовою електронних інформаційних ресурсів, своєрідною інформаційною системою (наявність масиву документів, засобів інформаційного пошуку, техніко-технологічних засобів фіксування, зберігання та представлення інформації), що існує у вигляді організованої сукупності електронних документів та їхніх зв'язків. Умовно вебсайт архівної установи можна назвати новим видом архівного довідника – комплексним електронним довідником оперативного характеру. Можливості такого довідника містять: описову (повідомлення, хроніка, огляд тощо), бібліографічну та археографічну (каталоги, покажчики, списки, переліки), едиційно-текстову (публікація джерел та наукових ресурсів), зображувальну (зокрема й кіно-фото ресурси) інформацію й краєзнавчого змісту, бази даних тощо.

Найбільш дієвими формами представлення електронних ресурсів архіву є: інформативні сторінки вебсайту – огляди фондів архіву, описи каталогів, картотек і покажчиків, які є в архіві; електронні довідники різноманітних жанрів і видів – путівники, анотовані реєстри описів тощо; власна науково-інформаційна робота працівників архіву – наукові публікації, дослідження; цифрові зображення документів – у вигляді електронних виставок (виставок онлайн).

Електронний архів є інформаційною системою, що приймає, зберігає та надає користувачам та державним архівам доступ до архівних документів в електронному вигляді. З метою поліпшення комунікаційно-інформаційної політики, відповідно до наказу Укрдержархіву від 16 квітня 2020 року № 38 (зі змінами), унормовано наповнення офіційної сторінки Державної архівної служби України у соціальній мережі «Фейсбук» та проводиться розміщення відеоматеріалів на офіційному каналі комунікації «Ютуб». Наказом Укрдержархіву від 3 вересня 2020 року № 115 затверджено логобук Державної архівної служби України. Подайте описову характеристику рубрик вебпорталу «Архіви України», вебсайтів державних архівів України та їх наповнення.

4. Серед сучасних методів репрезентації архівної інформації вагоме місце посідають виставки архівних документів, які функ-

ціонують у мережі «Інтернет» у режимі виставок онлайн. Виставки, як важливий напрям ІТ-технологій архіву в сучасному соціально-комунікаційному середовищі, розраховані на всі три види взаємодії з оточуючим середовищем: зовнішньосистемним, внутрішньосистемним та міжсистемним. Для зручності користування соціально значущою ретроспективною документною інформацією на веб-порталі Укрдержархіву розміщено тематичний покажчик виставок та окремих розділів.

Наразі усі обласні державні архіви України у різних формах (вебсайти, вебсторінки) представлені в глобальній мережі «Інтернет». Актуальною залишається проблема розроблення цільової комплексної програми соціально-наукової та електронної комунікації в мережі архівних установ України, гармонізація та впровадження міжнародних стандартів у цій галузі. Реалізація перспективних напрямів розвитку вебсайтів архівів нашої держави, використання сучасних методів репрезентації соціально значущої ретроспективної документної інформації дозволять поглибити процеси їх організаційно-функціональних трансформацій у сучасному інформаційному середовищі, забезпечить надійне підґрунтя переходу до формування єдиного архівного інформаційного простору.

Література: [4]; [6]; [18]; [20]; [22]; [23]; [25]; [27]; [28]; [29]; [31].

Тема 6

ЕЛЕКТРОННА БІБЛІОТЕКА ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПРЕДСТАВЛЕННЯ КУЛЬТУРНОГО НАДБАННЯ

Мета: ознайомлення здобувачів вищої освіти з передумовами появи цифрових бібліотек, їх цілями та функціями; з'ясування специфіки інтернет-комунікацій бібліотечних установ України; засвоєння знань про сучасні методи представлення електронних ресурсів бібліотек.

Ключові питання з теми

1. Передумови появи цифрових бібліотек.
2. Сучасна бібліотека у практиках цифрового суспільства. Цілі та функції цифрових бібліотек.
3. Світові проекти цифрових бібліотек. Українські проекти цифрових бібліотек.

4. Інтернет-комунікації бібліотечних установ України.
5. Сучасні методи представлення електронних ресурсів бібліотек. Віртуальні виставки.

У ході вивчення лекційного матеріалу та довідкової літератури з теми здобувач вищої освіти повинен опанувати такі поняття та вміти ними оперувати: *електронна бібліотека, цифрова бібліотека, електронні ресурси бібліотек, інтернет-комунікації бібліотечних установ.*

Практичні завдання

1. Охарактеризуйте цифрову (електронну) бібліотеку: поняття, передумови виникнення, цілі, функції.
2. Проаналізуйте дослідження проблем цифрової бібліотеки в українській та зарубіжній науковій думці.
3. Здійсніть порівняльний аналіз традиційної та цифрової бібліотеки (мета, завдання, функції, форми та методи представлення інформаційних ресурсів, надання послуг користувачам тощо). Оформіть у вигляді таблиці.
4. Охарактеризуйте світові проекти цифрових бібліотек.
5. Проаналізуйте українські проекти цифрових бібліотек.
6. Використовуючи ресурси інтернету, охарактеризуйте веб-сайт сучасної бібліотеки у формі таблиці: зручність інтерфейсу, наповненість вебсайту електронними інформаційними ресурсами, наявність електронних колекцій, участь у проектах з оцифрування, зворотний зв'язок із читачами, онлайн-виставки, наявність репозитарію тощо (письмове виконання).

Методичні рекомендації до виконання практичних завдань

1. Електронна/цифрова бібліотека – закономірний процес еволюції бібліотеки ХХІ ст. та вимога суспільства знань. Передумовами появи цифрових бібліотек у 80–90-і рр. ХХ ст. стали: бурхливий розвиток телекомунікаційних технологій; впровадження персональних комп'ютерів; створення автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем; автоматизація усіх бібліотечних процесів; створення та поширення технології електронної доставки документів; поява інтернету. Електронна бібліотека – розподілена інформаційна система, що дозволяє зберігати і використовувати різномірні колекції електронних документів (текст, графіка, аудіо,

відео тощо) завдяки глобальним мережам передавання даних у зручному для кінцевого користувача вигляді. Електронна бібліотека складається з кількох компонентів: функціональної частини та інформаційних ресурсів. Метою створення цифрової бібліотеки є: забезпечення користувачів роботою з документами з обмеженим доступом (рідкісних і рукописних книг, фотоальбомів, дисертацій, архівів, яких немає у більшості бібліотек); забезпечення доступу до інформації, що існує лише в електронній формі; надання користувачам більш якісних можливостей роботи з електронними документами великих обсягів; інформаційне забезпечення користувачів повнотекстовими базами даних у режимі теледоступу.

2. Серед особливостей цифрової бібліотеки, що істотно відрізняють її від традиційної: інформаційний пошук – забезпечує дуже зручний інтерфейс, надаючи інтерактивний доступ до бібліотечних ресурсів; можливість збереження та консервації; додаткова цінність – оцифрування може підвищити чіткість та видалити видимі недоліки зображення. Основні цілі цифрової бібліотеки: спрямованість на цифрові технології, структуру метаданих, технології управління даними та збереження у цифровому вигляді; вивчення нових можливостей та розвиток нових умінь; повна інтеграція цифрових документів у бібліотечні колекції.

Основні функції електронної бібліотеки відповідають функціям сучасної традиційної бібліотеки, проте є модифікованими, оскільки ґрунтуються на широкому використанні сучасних інформаційних технологій.

3. Серед найуспішніших світових проєктів цифрових бібліотек звертають на себе увагу: Проєкт Гутенберга, Галліка – одна з найбільших електронних бібліотек світу, у якій, зокрема, представлено Україну у кількості майже 4 тис. документів (карти, книги, звукові записи, ноти, рукописи тощо), Світова бібліотека, Міжнародна музична цифрова бібліотека, Європіана тощо. Європіана – Європейська електронна бібліотека, загальноєвропейського порталу для доступу до культурного надбання у цифровому вигляді із фондів бібліотек (не лише національних), а також архівів та музеїв Європи. Представлена усіма мовами, зокрема, й українською.

4. Державною цільовою національно-культурною програмою «Бібліотека–XXI» передбачено створення: єдиної інформаційної інфраструктури, яка б охоплювала бібліотечні та архівні установи;

єдиного національного депозитарію електронних бібліотечних ресурсів; базових центрів переведення в електронну форму документів, які зберігаються у бібліотечних, архівних та музейних фондах. У рамках Державної програми розроблено низку проєктів зі створення цифрових бібліотек, найбільш успішними серед яких є: електронна бібліотека «Електронна бібліотека “Україніка”», «Ізборник: Історія України IX–XVIII ст. Першоджерела та інтерпретації» – проєкт електронної бібліотеки давньої української літератури, який представляє українські літописи, хроніки, життя, апокрифи, граматики, лексикони, історично-мемуарну прозу, перекладні та поетичні твори; бібліотека «Diasporiana» – проєкт зі збереження інтелектуальної спадщини української еміграції, заснований у 2011 р. та ін.

5. Функціонал мережі «Інтернет» дає необмежені можливості бібліотекам комунікувати з користувачами насамперед через презентацію бібліотечних ресурсів на власних вебсайтах. Широка представленість у соціальних мережах є одним із пріоритетних напрямів розвитку бібліотечної справи і сприяє популяризації установ. У мережі «Інтернет» цифрові бібліотечні інформаційні ресурси представлені віртуальними виставками, що мають значні переваги над традиційними: нетрадиційна подача матеріалу; наочність; структурування матеріалу; забезпечення збереженості документів; оперативність організації виставки та можливість постійного її поповнення новими документами (мобільність); компактність; необмеженість терміну експонування документів; можливість додавання змісту окремих документів, фрагментів, ілюстрацій, звукового супроводу, анімації; представлення документів, які відсутні у фондах даної бібліотеки, але мають певне значення для розкриття заданої теми; можливості гіпертексту та гіперпосилань; можливість індивідуальної самостійної роботи читача з поданими матеріалами; можливість дистанційного перегляду виставки без відвідування бібліотеки 24/7. Моделі віртуальних виставок: інформаційні, виставки-портрети, виставки нових надходжень, виставки однієї книги, віртуальні стенди, виставки з аудіосупроводом, виставки-«листівки» (за окремим невеликим твором), виставки-«ілюстрації» (з «багатим» мультимедійним контентом), тематичні, виставки-вікторини, кросворди, презентації, подорожі, цитати та ін. Подайте характеристику електронної бібліотеки як складової сервіс-орієнтованої бібліотечної системи.

Наразі електронна бібліотека є сучасним ресурсним інформаційним центром, який організує свою діяльність, повноцінно використовує автоматизовану бібліотечно-інформаційну систему з різноманітним набором додаткових сервісів, яка забезпечує обслуговування користувачів онлайн, роботу з локальними віддаленими ресурсами, пропонує широкий вибір сервісів та послуг на основі відкритого доступу до інформації.

Література: [3]; [7]; [8]; [12]; [16]; [17]; [24]; [32].

Тема 7

ЦИФРОВА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА НА ВЕБПОРТАЛІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Мета: узагальнення знань здобувачів вищої освіти про Національну бібліотеку України імені В. І. Вернадського як головну всеукраїнську книгозбірню; ознайомлення з її електронними ресурсами та проектом «Diasporiana» як складової загальнонаціональних проектів електронних бібліотек; з'ясування технологічних особливостей оцифрування цінних та унікальних документів НБВУ.

Ключові питання з теми

1. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського (НБВУ) – головна всеукраїнська книгозбірня.
2. Електронні ресурси НБВУ.
3. Оцифрування фондів НБВУ. Технологічні особливості оцифрування цінних та унікальних документів НБВУ.
4. «Diasporiana» як складова загальнонаціональних проектів електронних бібліотек.

У ході вивчення лекційного матеріалу та довідкової літератури з теми здобувач вищої освіти повинен опанувати такі поняття та вміти ними оперувати: *вебпортал НБВУ, національна бібліотека, електронні ресурси, оцифрування бібліотечних фондів.*

Практичні завдання

1. Визначте взаємозв'язки наукових бібліотек у системі соціальних комунікацій інформаційного суспільства.

2. Охарактеризуйте можливості використання сучасними бібліотеками соціальних мереж для представлення бібліотечних продуктів і послуг.

3. Проаналізуйте вебсайт НБВУ як довідково-інформаційну систему.

4. Охарактеризуйте бібліотечне інтернет-обслуговування у контексті формування відкритого бібліотечного простору.

Методичні рекомендації до виконання практичних завдань

1. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського (далі – НБВУ) – головний науково-інформаційний центр держави. Обсяги фондів бібліотеки, які становлять понад 15,8 млн одиниць зберігання – унікальне зібрання джерел інформації, що містить книги, журнали, продовжувані видання, карти, ноты, образотворчі матеріали, рукописи, стародруки, газети, документи на нетрадиційних носіях інформації. Бібліотека має найповніше у державі зібрання пам'яток слов'янської писемності та рукописних книг, архіви та книжкові колекції видатних діячів української й світової науки та культури.

2. Із 1998 року у НБВУ здійснюється цілеспрямоване формування фонду електронних документів. Комплекс бібліотечно-бібліографічних баз даних НБУВ сформовано за єдиними методичними та технологічними принципами організації комплексу електронних інформаційних ресурсів: наукової електронної бібліотеки та цифрових колекцій. Одним з ефективних інструментів, що забезпечують інтеграцію бібліотечно-інформаційних ресурсів, є інтернет-портал. Портал НБУВ побудовано за новою моделлю, де ефективно сполучаються засоби бібліотечних технологій та інструментарій сучасних інтерактивних вебсервісів. Упровадження підходів до побудови знанневих ресурсів знайшло свою реалізацію у вигляді комплексних інформаційно-бібліографічних сервісів, що мають значний попит у користувачів порталу НБУВ. НБУВ здійснює збирання, зберігання та поширення національного наукового доробку, має систему бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів, яка забезпечує задоволення інформаційних потреб індивідуальних користувачів, установ та суспільства загалом. Інформаційні складові порталу загалом містять авторитетні файли, розширені довідковою інформацією.

Із 2010 р. у НБВУ створено групу з оцифрування документів з метою: формування страхового фонду цифрових копій документів із фондів бібліотеки, організації загальнодоступної цифрової бібліотеки історико-культурної спадщини. Створено значні за обсягом масиви оцифрованих матеріалів у межах загальнонаціональної цифрової бібліотеки «Україніка» – загальнонаціональний інформаційний ресурс, єдина в Україні база даних, що містить 728 864 бібліографічні описи та реферативну інформацію про вітчизняні наукові публікації з усіх галузей знань. Популярністю користується «Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини» – оцифровані видання історико-культурних фондів НБВУ, які містять інформацію про унікальні зібрання документних джерел із фондів НБВУ, документальну спадщину, цифрові ресурси, історико-культурні та меморіальні електронні колекції, дослідження та збереження історико-культурних фондів.

3. Поступове формування політики оцифрування документів НБВУ згідно з якою першочерговому оцифруванню підлягали особливо цінні та унікальні документи, видання підвищеного попиту з метою збереження та надання безпечного доступу до оригіналу. Функціонування мережевих ресурсів бібліотеки, які містять: зібрання «Наукова періодика України» (460 тис. статей з 2400 журналів), електронні тексти (845 тис. документів, з них 60 тис. авторефератів дисертацій), аналітичні матеріали (5 тис. випусків оперативної інформації та інформаційно-аналітичних оглядів), каталоги та картотеки (4 млн бібліографічних записів і 5 млн зображень карток генерального алфавітного каталогу); реферативну базу даних «Україніка наукова» (547 тис. записів). Пошуковий апарат бібліотеки має у своєму складі систему бібліотечних каталогів та картотек і фонд довідково-бібліографічних видань обсягом 200 тис. примірників. У вільному доступі представлені електронні аналоги книжкових видань, не захищені авторським правом. Індивідуальним та колективним віддаленим користувачам бібліотечні фахівці надають безкоштовні онлайн послуги з пошуку інформації та оперативного виконання довідок за допомогою сервісів «Віртуальна довідка», «Зворотний зв'язок», «Запитай бібліографа» та спілкування через електронну пошту. Для отримання сканованих копій документів налагоджено сервіс «Електронна доставка документів». Пошуку наукової інформації та перегляду пошукових профілів науковців сприяє інформаційний портал «Наука України: доступ до знань».

4. Diasporiana є складовою загальнонаціональних проєктів електронних бібліотек. Проєкт зі збереження інтелектуальної спадщини української еміграції, заснований у 2011 р. Олегом Богуславським. Це великий шар інформації, який з об'єктивних і суб'єктивних причин залишається невідомим як широкій громадськості, так і науковцям. Мета проєкту – створення цифрових копій таких видань для вільного доступу до них через мережу «Інтернет» усіх бажаючих. Оцифровані документи зібрані за такими темами: «Україніка», «Історія», «Ідеологія», «Літературознавство», «Політологія» тощо.

Вимоги цифрового суспільства надали поштовху цифровізації бібліотечній галузі загалом і НБВУ, зокрема. НБВУ відіграє вагомую роль у якісному забезпеченні інформаційних потреб віддалених користувачів шляхом надання доступу до електронних та цифрових бібліотек, власних і придбаних баз даних, вебсайтів, баз даних періодичних видань та повнотекстових інформаційних ресурсів істотко-культурної спадщини, провідних бібліотек та інформаційних центрів світу.

Література: [3]; [7]; [12]; [24]; [25]; [26]; [32].

Тема 8

НОВІТНІ СОЦІОКОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВЗАЄМОДІЇ ІНСТИТУТІВ СОЦІАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ ЗІ СПОЖИВАЧАМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

Мета: засвоєння знань про новітні соціокомунікативні технології у взаємодії інститутів соціальної пам'яті загалом і архівів та бібліотек, зокрема, зі споживачами інформаційних ресурсів.

Ключові питання з теми

1. Стратегічні переваги новітніх інформаційно-комунікативних технологій у архівній та бібліотечній справах.
2. Просування електронних/цифрових інформаційних ресурсів установ соціальної пам'яті засобами інтернет-маркетингу.
3. Інформаційні технології глобальних мереж як інструменти інноваційної діяльності архівного та бібліотечного менеджменту.
4. Використання хмарних технологій у діяльності сучасних архівів і бібліотек.

У ході вивчення лекційного матеріалу та довідкової літератури з теми здобувач вищої освіти повинен опанувати такі поняття та вміти ними оперувати: *соціокомунікативні технології, інститути соціальної пам'яті, інтернет-маркетинг, хмарні технології, архівні комунікації, бібліотечні комунікації.*

Практичні завдання

1. Визначте соціокомунікативні канали представлення інформаційних ресурсів електронних архівів та бібліотек.

2. Проаналізуйте ефективність використання сучасними бібліотеками та архівами соціальних мереж для представлення власних інформаційних продуктів і послуг.

3. Охарактеризуйте вебсайти бібліотек та архівів України як довідково-інформаційні системи (на прикладі конкретної бібліотеки).

4. Охарактеризуйте специфіку блогу як інструменту комунікації інститутів соціальної пам'яті зі споживачами документної інформації.

5. Проаналізуйте можливості соціальних мереж у формуванні позитивного іміджу архіву, бібліотеки як публічного центру доступу до інформації.

Методичні рекомендації до виконання практичних завдань

1. Розвиток інформаційно-комунікативних технологій, розширення видів соціальних медіа, збільшення кількості архівів та бібліотек у соціальних медіа викликають потребу налагодження активної комунікації з користувачами через інструментарій соціокомунікативних технологій. Мережеві комунікації та технології веб 2.0 вдало «вплелися» у діяльність інститутів соціальної пам'яті, охоплюють дедалі більше інформаційних послуг та сервісів, утворюючи новий етап розвитку архівної та бібліотечної справи.

2. Використання інтернет-маркетингу для просування електронних/цифрових інформаційних ресурсів установ соціальної пам'яті. У діяльності сучасних архівів та бібліотек використовуються різноманітні маркетингові технології: івент-маркетинг (event-marketing) чи маркетинг подій – використання потенціалу заохочення і формування лояльності користувача до соціально-комунікаційних інститутів, а не комерційного бренду; маркетинг подій – практика просування інтересів бібліотечної установи за допомогою будь-якої визначної події: реальної або вигаданої, широко відомої або створеної спеціально для проведення кампанії; комплекс спеціаль-

них заходів і акцій, здатних не тільки запам'ятися, але й стати новиною. Серед івент-заходів варто виокремити також trade events – ділові заходи для партнерів, читачів, спонсорів, які містять й розважальну складову: конференції, презентації нових надходжень, семінари, форуми, інформаційні брифінги, відеокасты, флешбуки (книжковий флешмоб в інтернеті) тощо. Special events – спеціальні заходи на кшталт PR-акцій: фестивалі, шоу, концерти, інші масові заходи. Використання аутріч-технологій – процес організації відносин з широким загалом, робота, що виходить за межі офіційної діяльності установ, надання послуг з інформування споживачів та налагодження контактів з цільовою аудиторією за місцем проживання або проведення дозвілля.

3. Можливості цифрової доби дозволяють архівам та бібліотекам використовувати сучасні новітні технології як для оцифрування первинних ретроспективних документів, так і вторинних джерел: довідкових посібників, описів фондів, довідників; розширила інструментарій збереження електронних даних, дала можливість доступу до оцифрованих документів та віртуальних виставок. Інструментом інноваційної діяльності архівного та бібліотечного менеджменту глобальні мережі стали завдяки розміщенню архівних та бібліотечних електронних ресурсів у мережі «Інтернет»: електронних каталогів, баз даних (бібліо-графічні, фактографічні, повнотекстові), порталів, електронних бібліотек, архівних віртуальних довідок, віртуальних виставок, комунікаційних навігаторів, вебсайтів. Одним із найважливіших каналів реалізації інформаційно-комунікативної функції архівів та бібліотек є вебсайт – інформаційний продукт, який є сукупністю логічно пов'язаних тематичних сторінок, розміщених на одному вебсервері, спрямований на задоволення інформаційних потреб цільової аудиторії через забезпечення доступу в режимі онлайн.

Узагальнено визначеною моделлю модернізованої форми бібліотечного сервісу є функціонування «Бібліотеки 2.0» («Бібліотеки для людей»). Користувач стає не просто об'єктом бібліотечного впливу, але часто і співавтором бібліотечних сервісів та інформаційних ресурсів (через відгуки та пропозиції в соціальних мережах, в електронному каталозі, на блозі бібліотеки тощо). У такій користувацько-центристській парадигмі бібліотеки легко і зручно надають інформацію, ресурси, знання користувачеві, незалежно від того, де він перебуває, у зручний для нього час. Використовуючи технології веб 2.0, бібліотекарі створюють сприятливі умови для

швидкого виявлення та обміну інформацією з цільовою аудиторією з використанням вікі-технологій, соціальних закладок, блогів та інструментів спільної роботи з документами тощо. Серед дієвих інструментів забезпечення комунікації «архів-бібліотека – користувач», «архів-бібліотека – архів-бібліотека», «користувач – користувач» є блоги, які орієнтуються на взаємозв'язок архівістів та бібліотекарів із споживачами документної інформації через коментарі. Окрім комунікаційної функції, блоги виконують функції саморепрезентації, мемуарів, соціальних зв'язків тощо.

4. Хмарні технології – це можливість безлічі фізичних серверів бути єдиним обчислювальним середовищем. «Хмара» – це набір сервісів, розташованих на віддалених серверах, до яких користувач може отримати доступ через веб-браузер з будь-якого місця, де є інтернет. Перевагами хмарних технологій є: доступність, низька вартість, економія часу, надійність, безпечність.

Сучасність диктує необхідність переходу на зберігання електронних документів із застосуванням хмарних технологій. Електронні документи припускають принципово інший механізм доступу до них, що значно відрізняється від механізму доступу до паперових документів. Відтак електронні/оцифровані архівні та бібліотечні документи можуть здаватися на зберігання через електронні канали зв'язку. Доступ до даних документів може здійснюватися через електронну віртуальну читальну залу в мережі «Інтернет», що дозволяє будь-якому користувачеві легко отримати доступ до необхідних йому електронних ресурсів, де б вони фізично не знаходилися.

Література: [6]; [11]; [12]; [16]; [17]; [20]; [21]; [23]; [26]; [31]; [32].

Тема 9

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЦИФРОВОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ. ПИТАННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ

Мета: узагальнення знань про основні положення «Хартії про збереження цифрової спадщини» та Програми «Пам'ять світу» ЮНЕСКО; ознайомлення здобувачів вищої освіти з проблемами збереження цифрової культурної спадщини, можливостями цифрового контенту архівних та бібліотечних установ, стандартами з архівної та бібліотечної справи як основи уніфікації технологічних процесів з оцифрування.

Ключові питання з теми

1. Захист інформації від несанкціонованого доступу в електронних мережах установ соціальної пам'яті.
2. Питання кібербезпеки.
3. Використання платформ «хмарних сервісів».

У ході вивчення лекційного матеріалу та довідкової літератури з теми здобувач вищої освіти повинен опанувати такі поняття та вміти ними оперувати: *цифрова культурна спадщина, система «Полідар», хмарні технології, кібербезпека, кіберзахист.*

Практичні завдання

1. З'ясуйте роль ЮНЕСКО, Міжнародної ради архівів, Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ у вирішенні глобальних питань збереження цифрової інформації у відкритому доступі.
2. Проаналізуйте основні положення Декларації «Пам'ять світу в цифрову епоху: оцифрування і збереження».
3. Дайте визначення понять: «кібербезпека», «кіберзлочинність», «кіберзахист». Охарактеризуйте сутність актуального для сьогодення питання кібербезпеки.
4. Як ви розумієте проблему захисту інформації від несанкціонованого доступу в електронних мережах установ соціальної пам'яті?
5. Опишіть можливості сучасних бібліотек та архівів з використання платформ хмарних сервісів.

Методичні рекомендації до виконання практичних завдань

1. Актуальним для сучасного глобалізованого світу є збереження історико-культурної спадщини (культурного надбання) – важливої складової історичної пам'яті будь-якого народу. Одним із сучасних ефективних методів збереження та надання доступу до історично важливих матеріалів є створення цифрових ресурсів. Оцифрування документів вирішує насамперед дві основні проблеми: 1) надання віддаленого доступу до оцифрованих документів; 2) довготривале збереження цінних фондів та колекцій інформації. Можливості цифрового контенту архівів та бібліотек як установ соціальної пам'яті: доступ до великих обсягів інформації; підтримка мультимедійного контенту разом із текстом; цілодобова

доступність та багаторазовий доступ; гіпертекстові посилання для навігації; архітектура клієнт-сервер; розширений пошук; інтеграція з іншими цифровими інституціями; швидкість та зручність у використанні; довготривале збереження матеріалу.

Прийняття ЮНЕСКО «Хартії про збереження цифрової спадщини» – «дорожньої карти» цифрових трансформацій і Рекомендацій щодо просування законів про обов'язковий примірник для цифрових форматів; створення необхідної технологічної інфраструктури (програмне забезпечення, формати файлів, носії інформації, інструменти і робочий процес, платформи і мережі); об'єднання зусиль архівної, бібліотечної та музейної спільноти для вирішення проблемних питань впливу авторських прав на доступ до цифрових інформаційних ресурсів; стандартизація цифрового зберігання тощо. Розроблення Міжнародною архівною радою стандартів з архівної та бібліотечної справи як основи уніфікації технологічних процесів з цифрування, зокрема: «Рекомендацій з оцифрування та онлайн-доступу до культурної спадщини та електронного збереження» та Рекомендацій з відбору цифрової спадщини для довготривалого збереження». Розробка рекомендацій щодо політики оцифрування й створення цифрових колекцій архівних та бібліотечних документів: формулювання завдання, відбір об'єктів, планування процесу оцифрування, оцінка стану об'єктів, каталогізація (створення метаданих), підготовка об'єктів безпосередньо до оцифрування, сам процес оцифрування, обробка, перевірка якості, архівування, публікація.

2. Актуальним для збереження цифрової спадщини є питання кібербезпеки – процесу застосування заходів безпеки з метою забезпечення конфіденційності, цілісності та доступності даних. Прийняття Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність (Будапешт, 2001 р.), яка передбачає упровадження кримінальної відповідальності на національному рівні за злочини: правопорушення проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем (незаконний доступ, нелегальне перехоплення, втручання у дані, втручання у систему, зловживання пристроями); комп'ютерні правопорушення (підробка та шахрайство із застосуванням комп'ютерів); правопорушення, пов'язані зі змістом (правопорушення, пов'язані з дитячою порнографією); правопорушення віднесені до порушення авторських та суміжних

прав. Міжнародне законодавство є підґрунтям для розроблення українських законів з протидії кіберзлочинності: Кримінальний кодекс України, закони України: «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», «Про інформацію», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про національну безпеку України», «Доктрина інформаційної безпеки України» та ін.

3. Використання хмарних сховищ архівами і бібліотеками для зберігання і резервного копіювання цифрових матеріалів. Загалом, сервіси хмарних обчислень є додатками, доступ до яких забезпечується через інтернет за допомогою браузера або інших мережевих застосувань, наприклад, FTP-клієнта. Серед найбільш використовуваних у соціокомунікаційній взаємодії сучасних бібліотек хмарні сервіси: BaseCamp, DropBox, LibGides, BiblioCommons, QuestionPoint, Система Koha. Поряд з безперечними перевагами є й певні недоліки у використанні хмарних технологій, пов'язані з потребою постійного з'єднання з мережею, наявністю програмного забезпечення, проблемами: конфіденційності, надійності, безпеки.

Література: [3]; [4]; [13]; [15]; [20].

ЗАВДАННЯ НА КОНТРОЛЬНУ (ДОМАШНЮ) РОБОТУ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

Контрольна (домашня) робота з дисципліни виконується у першому семестрі, відповідно до затверджених в установленому порядку методичних рекомендацій, з метою закріплення та поглиблення теоретичних знань та вмінь здобувача вищої освіти під час вивчення дисципліни.

Навчальні матеріали затверджуються протоколом засідання випускової кафедри, доводяться до відома здобувача вищої освіти індивідуально і виконуються відповідно до методичних рекомендацій. Наприклад, номер варіанта теоретичної частини та завдання дорівнює сумі трьох останніх цифр індивідуального навчального плану здобувача вищої освіти.

Час, потрібний для виконання контрольної роботи становить 8 годин самостійної роботи.

ТЕМИ КОНТРОЛЬНИХ (ДОМАШНІХ) РОБІТ

1. Збереження цифрової культурної спадщини – імператив XXI століття.
2. Державна політика у галузі електронного документообігу і цифровізації процесів архівної справи і документознавства.
3. Оцифрування документів НАФ – пріоритетний напрям діяльності архівних установ України.
4. Проблеми інформатизації архівних установ в Україні. Шляхи їх вирішення.
5. Онлайн-виставки як засіб репрезентації електронних ресурсів архівних установ України.
6. Віртуальні виставки як багатофункціональний інформаційний ресурс бібліотек.
7. Електронна бібліотека як складова сервіс-орієнтованої бібліотечної системи.
8. Новітні інформаційно-комунікативні технології у взаємодії архівів України зі споживачами ретроспективної документної інформації.
9. Новітні соціокомунікативні технології у взаємодії бібліотек України з користувачами бібліотечних інформаційних ресурсів.

10. Цифрова культурна спадщина: проблеми збереження та шляхи вирішення.

11. Вебпортал «Архіви України» як інструмент доступу до цифрового культурного надбання.

12. Вебсайт архівної установи – новий вид архівного довідника.

13. «Українська цифрова бібліотека» Українського інституту книги: передумови створення, мета, завдання, функції.

14. Цифрова історико-культурна спадщина на вебпорталі Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. Цифрові проєкти НБВУ.

15. Сучасна законодавча база України у галузі управління електронними/цифровими ресурсами архівів і бібліотек.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Базова

1. Про бібліотеки і бібліотечну справу: Закон України від 21 січня 1995 р. № 33/95-ВР. Поточна редакція від 01.01.2022, підстава 1089-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про Національний архівний фонд та архівні установи: Закон України від 29 грудня 1993 р. №3814-XII. Поточна редакція від 01.01.2023, підстава 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text>.
3. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України». Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 219-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80>.
4. Стратегія розвитку архівної справи на період до 2025 року. Державна архівна служба України. 2020, Київ. URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/%D0%A1%D0%A2%D0%A0%D0%90%D0%A2%D0%95%D0%93%D0%86%D0%AF.pdf>.
5. Про затвердження Порядку приймання-передавання електронних документів Національного архівного фонду на постійне зберігання. Наказ Міністерства юстиції України від 30.12.2020 р. №555/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1317-20#Text>.
6. Божук Л. Інформаційні ресурси і сервіси Інтернет в роботі державних архівів України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія: Історія. 2016. Вип. 3(130). С. 14–18.
7. Воскобойнікова-Гузєва О. Бібліотечний соціальний інститут в першій чверті XXI століття: історичні та соціокультурні чинники розвитку. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 71. С. 72–79.
8. Воскобойнікова-Гузєва О. В. Стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України: генезис, концепції, модернізація: монографія / ред. Г. І. Ковальчук; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ: Академперіодика, 2014. 362 с.
9. Дідух Л.В., Залеток Н.В. Досвід українських архівів у створенні цифрового фонду користування документами Національного архівного фонду. *Архіви України*. 2019. № 1. С. 87–101.
10. Довжук І. Інформатизація архівної справи та використання інформаційних ресурсів НАФ України. *Society. Document. Communication*. 2019. № 7. С. 68–81. URL: <http://paper.researchbib.com/view/paper/237182>.

11. Смелянова Т. Формування архівних та аудіовізуальних колекцій: новітні тенденції та виклики розвитку. *Архіви України*. 2019. Вип. 3. С.100–112. URL: https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/2020/01/AU-3_2019.indd_emelyanova.pdf.

12. Інформаційно-комунікаційна діяльність наукових бібліотек в умовах розвитку суспільства знань: монографія / О.М. Василенко, Т.В. Добко, Н.Я. Зайченко та ін. НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2017. 410 с.

13. Конвенція про кіберзлочинність: ратифіковано із застереженнями і заявами Законом України № 2824-IV (2824-15) від 07.09.2005 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_575.

14. Копіювання документів у архівних установах України: методичні рекомендації / уклад.: Л. В. Дідух. Держ. архів. служба України, УНДІАСД; Київ, 2016. 68 с.

15. Майстренко А.А., Романовський Р.В. Оцифрування архівних документів у зарубіжних країнах: інформаційно-аналітичний огляд. *Архіви України*. 2018. № 1. С. 64–88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2018_1_5.

16. Матеріали до стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України» / авт.-упоряд.: О.М. Бруй, О.В. Воскобойнікова-Гузєва, В.С. Пашкова та ін. Київ: УБА, 2015. 57 с.

17. Мина Ж. Впровадження веб-технологій у бібліотечних установах: відкритий доступ до наукової інформації: матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції «Історико-культурна спадщина: збереження, доступ, використання». Київ: «Талком», 2015. С. 210–214.

18. Навчально-методичний комплекс дисципліни «Архівна справа та інформаційне забезпечення архівних установ». URL: <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/24569>.

19. Облік і зберігання електронних документів: методичні рекомендації. Державна архівна служба України, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства / уклад.: В. Ф. Бойко, О. Я. Гаранін, З. М. Свердлик та ін. Київ, 2020. 44 с.

20. Приходько Л.Ф. Збереження цифрової культурної спадщини – імператив XXI століття (за документами ЮНЕСКО і Європейського Союзу). *Архіви України*. 2019. № 2. С. 67–92. URL: <http://au.archives.gov.ua/index.php/au/article/view/57/24>.

21. Хартия о сохранении цифрового наследия / Конвенции и соглашения ЮНЕСКО. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/digital_heritage_charter.shtml.

Допоміжна

22. Боряк Т. Г. Електронний ресурс «Архіви України» як інструмент доступу до національної документальної спадщини. URL: <http://storage.library.opu.ua/online/periodic/iopktXXI/045-056.pdf>.
23. Кунанець Н.Е., Липак Г.І. Консолідація інформаційних ресурсів бібліотек, архівів, музеїв: світовий досвід. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2016. № 3. С. 11–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2016_3_4.
24. Лобузін І. Технології інтеграції міжнародних та національних бібліотечних цифрових ресурсів. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2017. № 1. С. 66–78.
25. Інтеграція України у світове співтовариство в контексті розвитку бібліотечних інформаційних технологій / О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий, В. І. Попик. Київ: НБУВ, 2011. 224 с.
26. Рибачок О. М. Діяльність ЮНЕСКО в галузі розвитку міжнародних проектів цифрової документальної спадщини. *Гілея: наук. вісн.: зб. наук. пр.* Київ, 2017. Вип. 126. С. 136–141.
27. Тенденції впливу глобального інформаційного середовища на соціокультурну сферу України / О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик [та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2013. 224 с.
28. Соціально-етичні основ збереження цифрової історико-культурної спадщини в Україні: монографія / І. Тюрменко, М. Рогожа, Л. Божук та ін. Київ: Талком, 2017. 172 с.
29. Tiurmenko, I., Bozhuk, L., Khaletska, L. and Struk, I. and Volodymyr Buriachok, V. Communication Library Mechanisms for Children's Social Integration. Proceedings of the International Workshop on Conflict Management in Global Information Networks (CMiGIN 2019) co-located with 1st International Conference on Cyber Hygiene and Conflict Management in Global Information Networks (CyberConf 2019), November 29, 2019, Lviv, Ukraine, pp.533–544. URL: <http://ceur-ws.org/Vol-2588/> <http://ceur-ws.org/Vol-2588/>.
30. I. Tiurmenko, L. Bozhuk, Y. Smolnikov, & Y. Syerov, Digital communications of Ukraine archival institutions. CEUR Workshop Proceedings, volume 2616 (2020), pp. 296–307. URL: <http://ceur-ws.org/Vol-2616/paper25.pdf>.
31. Філіппова Л. Я. Цифрові архіви в сучасному суспільстві: термінологічний та змістовний аспект. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2018. № 2. С. 6–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2018_2_3.
32. Халецька Л.П. Цифрове збереження об'єктів світової спадщини ЮНЕСКО в Україні та Франції (на основі аналізу веб-сайтів Софії Київської та Шартрського кафедрального собору Богоматері). *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Електронні інформаційні ресурси: зб. наук. праць*. Київ: НАН України, Інститут історії України, 2015. Число 25. С. 161–172. URL: <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/15716>.
33. Хімич Я.О. Інноваційні зміни в бібліотеці на осові проектного, кадрового менеджменту та ініціативної діяльності бібліотек : посіб. для бібліотекарів за програм. підвищ. кваліфікації / Укр. бібл. асоц., НАКККіМ, Центр безперерв. інформ.-бібл. освіти. Голов. тренінг. центр для бібліотекарів. Київ: Самміт-книга, 2012. 88 с.

Навчальне видання

**ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ
ТА ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ
АРХІВНИХ ТА БІБЛІОТЕЧНИХ
УСТАНОВ**

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до виконання практичних завдань
та контрольної (домашньої) роботи
для здобувачів вищої освіти
ОС «Магістр» спеціальності 029
«Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»

Укладач
БОЖУК Людмила Володимирівна

В авторській редакції

Технічний редактор *А. І. Лавринович*
Коректор *О. О. Крусь*
Комп'ютерна верстка *Н. В. Чорної*

Підп. до друку 20.06.2023. Формат 60x84/16. Папір офс.
Офс. друк. Ум. друк. арк. 2,32. Обл.-вид. арк. 2,5.
Тираж 25 прим. Замовлення № 71-1.

Видавець і виготівник
Національний авіаційний університет
03058. Київ-58, проспект Любомира Гузара, 1.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 7604 від 15.02.2022.